

УДК 94 (477.8)

Георгій Кожолянко

ПОЛІТИЧНИЙ РУСИНІЗМ І ПОЛІТИЧНЕ РУСИНСТВО В ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКОМУ РЕГІОНІ: ІСТОРІЯ ТА СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ

У статті досліджуються громадянські, політичні та науково-теоретичні аспекти русинства в Україні кінця ХІХ – початку ХХІ ст.

Ключові слова: етнос, русини, етнонім, мова, суспільний побут, свідомість, держава, культура.

Етнічні процеси початку ХХІ ст. в Україні мають три аспекти: громадянський, політичний та науково-теоретичний. Громадянський аспект проблеми практично не дискутувався до здобуття Україною державної незалежності. А до того вони інтерпретувалися законодавством Австро-Угорщини та Радянського Союзу. В етнополітичному житті України з 90-х років ХХ ст. зародилась і в подальшому отримала поширення проблема “політичного русинізму”, яка має певні відмінності від відомого “політичного русинства” другої половини ХІХ ст., хоча, як зазначають сучасні дослідники русинства, генетично пов’язана з останнім [1, с. 7].

Питання громадянських, політичних та науково-теоретичних аспектів етнічних процесів на Буковині, в Галичині та на Закарпатті на початку ХХІ ст. дискутуються на сторінках нинішньої преси. Переважна більшість авторів, не вибираючи слів, невміло користуючись етнічною термінологією, не розуміючи поняття “етнос” та його структури, з позицій колишньої односторонності й політичної прихильності, почали вести дискусію навколо етнічних процесів ХХІ ст. в Україні. У них запанували пристрасті, політичні симпатії та антипатії, партійно-політичні інтереси різних країн, вузькокланові інтереси місцевого чиновництва, представників окремих етнічних меншин.

В умовах розбудови незалежної і соборної України та відкритого громадянського суспільства в центрі уваги опинилася людина, її права й свободи, честь і гідність. Серед найважливіших громадянських прав є право на життя й свободу, на свободу думки, одержання й поширення інформації, на вільний вибір місця проживання в межах України, виїзд з України та повернення додому, на вільне визначення своєї етнічної належності й т. п. Усі вони тією чи іншою мірою забезпечуються Конституцією і законодавством України, що перебувають у відповідності із Загальною декларацією прав людини, Європейською конвенцією з прав людини та іншими міжнародними актами. На жаль, нині громадянські та політичні права на сторінках преси розглядаються мало, часто трактуються з позицій вузьких партійних і кланових інтересів. На сторінках партійної преси можна зустріти висловлювання, де окремі автори переконують читача, що “...визнання національності є особистою справою кожної людини”, “питання національності має залишатись у минулому, а нині завдання формувати політичного українця української політичної нації”. Відповідно у читачів може скластись враження, що Україна не хоче визнати цього природного права. Ще більш прямолинійні окремі представники “старшого брата”, які закликають боротися “...за признание исторического права *русинского народа* называться своим именем”. Зі статтями такого змісту на Буковині в останній час поширюється часопис “Русин”, редакція якого розташовується у Кишиневі [2].

На початку ХХІ ст. на Буковині активно проявляються політичні аспекти етнічних процесів. Особливу активність проімперські та російсько-шовіністичні сили, які об’єдналися з комуністичними, проявляють після президентських виборів 2010 року, коли у Верховній Раді України сформувалась неконституційна більшість і комуністи, ввійшовши до неї, стали інструментом великого капіталу та рупором шовіністичних російських сил.

На Закарпатті, Буковині та Галичині ситуація ускладнюється ще й тим, що ці терени належать до тих регіонів України, в яких сплелися геополітичні інтереси країн Центральної та Східної Європи і де до розвалу СРСР старий комуністичний режим мав сильну партійно-радянську номенклатуру в особі російськомовних буковинських, галицьких і східноукраїнських маргіналів. До цих груп близькими є маргінали з етнічно змішаних сімей, яким важко ідентифікувати свою етнічну належність. Більшість із них були російськими шовіністами чи зросійщеними маргіналами, носіями ідеології й практики “інтернаціонального советского народа”, а тому утвердження української державності, наявність української мови як державної сприймається ними як насильна українізація.

Частиною населення України русинство сприймається як один із проявів сепаратизму, загрози внутрідержавного конфлікту на етнічній основі. При цьому простежується розуміння сепаратизму як відокремлення українців-русинів Закарпаття, українців-русаків Галичини та Буковини від українського етносу в окрему автономію з подальшим рухом у бік приєднання до інших держав.

Ідеологи сучасного “політичного русинізму” розвиток цієї етнокультурної спільноти (етнічної групи або субетносу) українського народу вбачають у виділенні окремого етносу (нації) русинів. Подальший розвиток політичних подій вони бачать у двох напрямках. Перший – створення окремої “Русинської держави” з включенням до її складу території Закарпатської області України та частини територій сусідніх з Україною держав: Румунії, Словаччини, Угорщини, Польщі й навіть частину Балканської Сербії (бачвансько-сремські русини Воеводини), де проживають українці-русини. Другий – автономне утворення закарпатських русинів відходить до складу Російської Федерації. Останній напрямок посилено підтримується політичними і науковими колами Росії.

Західноукраїнські терени були заселені людьми більш ніж 100 тисяч років тому. Свідченням цьому є численні знахідки примітивних кремінних знарядь і сліди стоянок жител ранньопалеолітичного періоду.

Існує декілька точок зору відносно формування етнокультурних спільностей на терені України. Зокрема, одна з них вказує, що центр індоєвропейської культури (арійської) як прабатьківщини слов'янства – це Подунав'я. Тут вже за декілька тисячоліть до трипільців існувала держава Аратта, кордони її сягали на заході Дунаю і Карпат, а на сході – Дніпра [3]. Відповідно до цієї точки зору на питання етнічності давнього населення України, слов'яни – прямі нащадки найдавнішої у світі держави Аратти – країни землеробів, яка виникла на широких просторах від малоазійської Анатолії до східноєвропейського Подніпров'я у 6200 р. до н. е. Лісостепова Аратта стала ядром формування індоєвропейських народів. Перші самоназви слов'ян – оріяни, енети, сколоти, русени [4, с. 228].

Щодо етнічного складу населення Буковини, то певні дані маємо з середини I тис. до н. е. У писемних джерелах зазначається, що одним із давніх народів, який жив на північ від Дунаю в IX–VIII ст. до н. е., були гети. Ще до появи скіфів вони заселяли землі від Дністра до Дону [5, с. 5]. Власне, гетське плем'я, яке розташовувалось ближче до Дністра, звалось кімерійцями або таргітами. Вже в той далекий час кімерійці робили походи в Малу Азію і святково відзначали в Україні та на Буковині літній день земних плодів і землеробської праці – Купала [6, с. 260].

Ще в середині I тис. до н. е. на західноукраїнському терені існували археологічні культури слов'яно-української приналежності. Тобто поряд з кочовими народами, які приходили і відходили з краю, проживало корінне населення. Зарубинецька, черняхівська культури належали слов'янським племенам венедів (венетів).

Згадки про слов'ян зустрічаємо, зокрема, в роботі готського (латинського) історика Йордана “Про походження готів” (550 р.). Він пише: “Венети поділяються на три частини: венетів, антів і склавен; усі вони тепер, за гріхи наші, лютують проти нас...” [7, с. 71–72].

Проживання слов'ян на західноукраїнському терені засвідчено численними археологічними знахідками в басейні Дністра та Пруту (дослідження вели археологи

О. Черниш, Б. Тимошук, в останні два десятиліття – С. Пивоваров, Л. Михайлина, І. Возний, М. Філіпчук, Б. Томенчук).

Слов'янське населення Буковини в VII ст. належало до дулібського союзу племен, а в VIII–IX ст. – до слов'янського союзу тиверців. Слов'янських селищ періоду V–IX ст. на терені тільки північної частини Буковини виявлено майже 200 [8, с. 47].

Археологічні дослідження Буковини (Б. Тимошук, Л. Михайлина) доводять, що в IX–X ст. на Буковині жили племена хорватів. Такої ж думки дотримується й відомий славіст Л. Нідерле, вважаючи, що хорвати жили на великій території, до якої входили і Галичина, і Буковина [9, с. 155].

Про етнічний склад населення Буковини свідчать результати археологічних досліджень та писемні джерела. Переважаючими в цей час (XII–XIII ст.) на терені краю були давньослов'янські селища й городища [10, с. 44]. Тільки з XIV ст. у знахідках представлені західнороманські елементи [11, с. 26].

Частина сучасних молдавських поселень на Буковині виникла в XIV–XV ст. Більшість з них заснована на місці слов'янських селищ, що припинили своє існування в часи монголо-татарських навал XIII ст. Молдавський літописець XVII ст. Мирон Костін писав, що в Чернівецькому, Хотинському та частково Яссському і Сучавському цинутах (повітах) у XIV–XVI ст. “проживали руські” (тобто українці) [12, с. 233].

Незважаючи на те, що сильна волосько-молдавська хвиля колонізації в часи входження Буковини до складу Молдавського князівства (XIV–XVIII ст.) призвела до значного зростання в краї кількості романського етнічного елемента, ще в середині XVII століття українське населення переважало не тільки в північній частині Буковини, але й у деяких її південних місцевостях, зокрема в Сучавському окрузі [13, арк. 2–18].

У кінці XVIII і першій половині XIX ст. природний і механічний приріст населення Буковини зумовлювався тим її соціально-економічним розвитком і політичним становищем, яке склалося внаслідок окупації краю Австрією. Переважаючим був український етнічний елемент, тобто автохтонним населенням краю були українці. Вони представлені мешканцями Дністровсько-Сучавського межиріччя, українцями-горцями Буковинських Карпат, окремими ареалами і населеними пунктами в північній частині Буковини [14, с. 27]. Згідно з переписом 1774 р., українці становили 69 % від усього населення краю [15, с. 89].

Українське населення Буковини збільшувалося, природно, ще й за рахунок імміграції з Галичини, Поділля та інших сусідніх територій. Так, у 1766–1767 рр. спостерігався великий потік галицьких переселенців, які розташувалися, головним чином, у Прутсько-Дністровському межиріччі – села Вікно, Кадубівці, Товтри, Погорілівка, Лашківка, Кліводин, Шишківці, Вербівці, Кучурів Малий, Садгора, Мамаївці, Юрківці, Гаврилівка, Заставна та Прутсько-Сіретському межиріччі – села Молодія, Слобода, Буденець, Кам'яна [16, с. 37].

Більшість українців-переселенців, прибувши на Буковину, відразу ж поверталися до православ'я, яке поширилось на Буковині ще в часи входження краю до складу Київської Русі та Галицько-Волинського князівства, хоча елементи первісних вірувань ще досить довго жили в релігії буковинців [17, с. 49].

Предки сучасних українців на західноукраїнських теренах буквально до початку XX ст. називали себе етнонімом “русин”. З формуванням і розвитком українського національного руху у кінці XIX ст. та інтенсивних етноконсолідуючих процесів в Україні у першій половині XX ст. цей етнонім зник, залишившись лише у невеликої частини українців Закарпатської області України (менше одного відсотка населення цієї області).

Русинами називало себе до початку XX ст. українське населення Галичини і Буковини, яке у XX ст. повністю перейшло на сучасний етнонім – “українці”, і старого терміна “русини” у наш час не відмічено. З цього приводу буковинський політолог І. Буркут писав: “Коли відбувається консолідація нації, то на зміну старим етнонімам часто приходять новий...”

Впровадження нового аутоетноніма *українці* почалося на сході Австро-Угорщини лише в кінці XIX – на початку XX ст., але процес цей відбувався повільно і спочатку охоплював тільки освічені верстви населення – педагогів, юристів, чиновників, інженерів і лікарів, а також студентів, семінаристів, частину греко-католицьких і православних священиків і особливо гімназистів та школярів взагалі” [18, с. 47–48]. Відповідно проблема русинства є актуальною через ряд зовнішніх і внутрішніх українських чинників, які потребують наукового вивчення та аналізу.

Найперше потрібно відзначити те, що в етнічній історії українців протягом багатомісячного періоду відбувались складні процеси, які були обумовлені як історичними, так і географічними факторами. Зокрема, Карпатські гори були природною перепорою нормального спілкування між українцями, які заселяли рівнинну частину, прикарпатські й гірські терени, в результаті чого виникали і закріплювались певні відмінні риси у традиційній культурі, мові й навіть у ментальності.

Значну роль у формуванні особливих рис культури і побуту західноукраїнського населення відігравали політичні фактори. Впродовж кількох століть до середини XX ст. західноукраїнське населення перебувало у складі різних держав (Австрії, Угорщини, Польщі, Румунії) і під асиміляційним впливом пануючих у цих країнах етносів поступово формувались відмінності у культурі, що було причиною прояву нібито окремої етнічної свідомості.

У той час, коли в основного масиву українців відбувалась консолідація і формування української нації, окремі групи українців затримувались у своєму національному розвитку. Відповідно спостерігалось і збереження старого етноніма у цих груп українців – “русин”. На кінець XX ст. через запозичення елементів культури народів, що проживали поряд, позбавлення можливості вільного спілкування етнічна ситуація з різними групами українців у Словаччині, Сербії, Угорщині, Румунії, Польщі настільки стала складною, що вони все більше віддалялись одна від одної, втрачали спільну мовну і культурну основу, залишаючись об’єднаними лише історичною пам’яттю та давнім етнонімом – “русини”.

У Закарпатті, наприклад, населення ряду районів (у минулому комітатів) не було етнічно однорідним, але значний відсоток його склали русини.

Розділеність державними кордонами утруднювала спілкування між населенням Центральної та Західної України. Переважно більшість населення у XIX ст. на українських теренах склали селяни, які переважно жили замкнутим життям у своїх населених пунктах і мало спілкувалися з мешканцями віддалених сіл і міст. Усе це призвело до формування відмінностей у культурі та діалектизмі української мови.

Відповідно, на певній різниці і відмінностях у культурних чинниках прагнуть грати окремі політичні сили з чіткою або прихованою метою.

На думку українських дослідників (О. Мишанич, М. Тиводар, І. Буркут та ін.), політична “проблема русинізму”, штучно створена для майбутнього порушення територіальної цілісності України, послаблення внутрішньої єдності української нації, особливої гостроти набула у 90-х роках XX ст. та у першому десятилітті XXI ст., власне після набуття Україною незалежності.

Проблема політичного русинізму, у зазначений вище час, стала предметом дискусій політиків, громадських діячів, журналістів та науковців як в Україні, так і поза її межами – у Словаччині, Польщі, Канаді, Росії, Сербії, Молдові. Частина дискутантів вхопилась реанімувати ідеї “політичного русинства” галицьких, закарпатських та буковинських москвофілів другої половини XIX ст., за якими проголошувалось існування окремої русинської нації і пропонувалось створення власної держави (“Русинська держава”) на основі Закарпатської області України та прилеглих до неї територій Словаччини, Румунії, Угорщини, а також Польщі та Сербії. Ряд науковців стали на шлях об’єктивного висвітлення русинської проблеми [19].

Ще у 1991 р. вже в умовах розвалу Радянського Союзу, науковці Інституту етнології і антропології АН СРСР, на догоду проімперським та комуно-російським шовіністичним

силам, стали твердити, що “русини – поняття одного роду з росіянами, українцями й білорусами”, що вони не є частиною якого-небудь із цих народів. Але достатньо проглянути публікації науковців цього ж інституту попередніх десятиліть, щоб переконатися: до 1991 р. вони писали про українців Карпат та їхні етнографічні групи, не згадуючи про русинів. Так, наприклад, у 1988 р. цей же інститут видав історико-етнографічний довідник “Народи мира” [20], в якому подаються нариси про всі нині існуючі етноси світу, але про русинів, тим більше закарпатських, галицьких чи буковинських, там немає жодної згадки. Намагання зберегти імперію примусило окремих московських учених забути всі наукові принципи.

Бажання знайти теоретичне підґрунтя для так милого Москві політичного русинства призвело московських дослідників (М. Васильєв та ін.) до теоретичних абсурдів. Вони стали твердити, що етноси існують лише тому, що їхні члени усвідомлюють свою культурну близькість і протиставляють себе іншим аналогічним групам. Але усвідомлюють свою культурно-побутову близькість і протиставляють себе іншим не лише етноси, а й субетноси, локальні етнографічні групи, мешканці одного села жителям іншого, а в межах села це протиставлення зустрічалося на рівні хуторів і навіть вулиць.

На Буковині, наприклад, таке протистояння місцями набувало навіть конфронтаційного характеру: молодь одного села вступала у бійки з молоддю сусіднього, придумували різні образливі назви для мешканців сусідніх сіл, робилися перепони для одруження з вихідцями з інших сіл (села були переважно ендогамними); неохоче пропускали через село чужинців; висміювали й кепкували зі звичаїв, традицій і родинно-сімейного життя своїх сусідів. Так, наприклад, у с. Топорівці, що розташоване у Буковинському Прутсько-Дністровському межиріччі, ще донині негативно ставляться до одруження хлопців або дівчат села з представниками інших сіл і регіонів [21, с. 12–13]. Матеріали етнографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича від 80–90-х років ХХ ст. засвідчують значну кількість таких протистоянь і протиставлень на Буковині між жителями, переважно молоддю, сусідніх населених пунктів.

Особливо варто звернути увагу на ідеологічні тенденції російської етнологічної науки 90-х років ХХ – початку ХХІ ст., відповідно до яких русини трактуються як складова частина російського народу. Наприклад, у 1998 році в Москві Російською академією наук (Інститутом етнології та антропології) було видано енциклопедію “Народи та релігії світу”, де вказується, що, на думку дослідників, нащадки корінного населення Карпатської Русі, частково Київської Русі за самоназвою русини, тобто русичі, галицькі й буковинські русини, як мешканці основних історичних регіонів сучасної Західної України, які також проживають у Польщі, Словаччині, Сербії, Франції, США та ін. країнах, незважаючи на довготривале існування у складі різних держав, відірвано від Росії, зберегли російську етнічну самосвідомість, російську мову і православну віру [22, с. 449].

Відчуваючи слабку аргументованість доказів “русинського народу” чи “русського багатонаціонального народу”, прибічники виділення русинів-українців в окремий народ або приєднання його до російського народу останнім часом заговорили про менталітет як визначальну рису етносу.

Не знаючи традиційної народної культури русинів-українців, а тим більше народної культури національних і етнічних меншин, не бажаючи витратити зусилля на її вивчення, почали говорити про якісь особливі риси ментальності населення регіонів Буковини, Галичини, Закарпаття. Лунають твердження: про національну й соціальну психологію буковинців і галичан; про те, що русини завжди були лояльними до влади, терпіли навіть дуже негуманні режими; русини не розвалили ще жодної держави; про центральноєвропейський культурно-психологічний менталітет та ін.

Висуваючи тезу про “центральноєвропейський менталітет”, прибічники русинського народу вважають, що русини повинні розвинути інтерес до власної локальної держави.

В етнології слово “менталітет” трактується як спосіб мислення, склад розуму, образ думок, духовний і внутрішній світ особистості. Відповідно, менталітет людини, професійних, соціальних і політичних груп як прояв особливостей територіальних,

державно-політичних і етнічних спільностей перебуває в постійному розвитку. Його зміни визначаються впливом соціально-економічних, політичних, культурних та ідеологічних чинників. Тому нині звично говоримо про менталітет приватних продавців, студентів, учителів, лікарів, партійних діячів, військово-ветеранської еліти, депутатського корпусу різного рівня і т. ін. Відомо, що перераховані та інші професійні групи характеризуються особливим способом і складом мислення, духовного й внутрішнього світу. Своєрідні риси менталітетів характерні також для селянства, робітництва й інтелігенції кожної конкретної держави та етнічних спільнот. Тому звично говоримо про менталітет українського, польського, американського чи австралійського фермера.

Тривале існування певного державного утворення накладає відбиток на образ і спосіб мислення, духовний і внутрішній світ його населення. Можна говорити про існування менталітету громадян Австро-Угорської імперії, Сполучених Штатів Америки, Росії і т. д. Але існування менталітету населення державних утворень не дає підстави ототожнювати його з менталітетом етнічних спільнот.

Проте прибічники русинського народу займаються підтасовкою, коли державно-політичну чи громадянську ментальність прагнуть трактувати як етнічну.

Наука етнологія етнічний менталітет трактує як єдність, однотипність психологічних стереотипів етнічної поведінки. Відповідно, етнічний менталітет не охоплює всіх стереотипів поведінки, а лише їхню психологічну однотипність. Зважаючи на обмеженість названого поняття, етнологія віддає перевагу поняттю стереотипу етнічної поведінки. Виходячи з узагальнень українських етнологів та філософів, можна зробити висновок, що стереотипи етнічної поведінки – це змінний у часі комплекс стандартів поведінки членів етнічної системи, що регулює відносини між етносом та окремою людиною; людей як особистостей між собою; етносу з субетносами; субетносів між собою.

Відповідно, є необхідним аргументоване наукове дослідження і висвітлення історичного минулого русинства в цілому і українців-русинів Галичини та Буковини, зокрема. Для досягнення цієї мети потрібно проаналізувати матеріальну та духовну культуру українців-русинів кінця XIX – початку XX ст., коли власне відбулась заміна етноніма “русин” на “українець” на західноукраїнському терені.

Цінний джерельний матеріал з культури українців-русинів ми маємо у творчій спадщині видатних діячів українсько-русинської культури кінця XIX ст. Юрія Федьковича, Василя Козарищука, Володимира Шухевича, Івана Франка, австрійсько-буковинського історика і етнолога Раймунда Фрідріха Кайндля, німецького письменника і мандрівника Йогана-Георга Коля та ін.

В австрійських офіційних документах останньої чверті XVIII – початку XX ст. для позначення українців Галичини і Буковини використовувався термін “рутени” (“Ruthenen”) [23] – онімечений латинський термін.

Відомо, що кожен народ має свою етнічну самосвідомість, у якій проявляються етнічні риси народу, вона захищає народ від асиміляції, стимулює розвиток етнічних рис культури. Етнічна свідомість проявляється як на суспільному, так і на індивідуальному рівні, фіксуючи членами етнічної спільноти стан і культурну єдність. Відповідно індивідуальна етнічна свідомість у правовому сенсі захищається державними юридичними актами. Щодо свідомості етнічної спільноти, то вона знаходить вираження у масових формах культурного розвитку: мові, народній творчості, мистецтві, святково-обрядовій культурі, характерних рисах побуту тощо. Етнічна свідомість – це розуміння самого себе як народу, особливих рис культури та побуту.

Чи наявні у русинів-руснаків (за етнонімами XIX ст.) Галичини та Буковини відмінні від українців визначальні риси духовної, матеріальної культури та побуту, які б спонукали до виділення їх в окремих етнос? Дослідження і науковий аналіз показує, що таких відмінностей немає. Можна беззаперечно стверджувати, що знайти етнологічних доказів існування русинів поза межами українського етносу та його культури неможливо.

Що ж тоді виставляється як аргумент окремими політиками та підкупленими псевдонауковцями для виділення русинів як народу? Замість об'єктивних фактів з походження, матеріальної і духовної культури русинів вони на перший план висувають організаційні засади. Зокрема, це існування різних русинських товариств на кшталт “Товариство підкарпатських русинів” або те, що “національність русинська” визнана у “цивілізованих європейських країнах”. Ідеологи “політичного русинізму” П. Магочі [24], І. Поп [25], Д. Сидор [26], С. Суляк [27], перекреслюючи своїми висловлюваннями теоретичні засади існування етносів, виставляють на перший план ідею політичного самовизначення. Зрозуміло, що це вже не є наука, а політичний обман.

Наука етнологія використовує різноманітні джерела для пояснення того чи іншого явища у житті певного народу. Серед джерел одне з важливих місць займають спостереження мандрівників, які в той чи інший час залишили письмові відомості про культуру народу, його життя. Саме такі спостереження зарубіжних мандрівників, які відвідували Буковину та Галичину, певний час жили серед місцевого населення, і показують спільність русинів та українців. Для прикладу наведу спостереження відомого німецького вченого та мандрівника, основоположника антропогеографії Йогана-Георга Коля, який 1838 р. подорожував по Україні, відзначаючи спільні риси та відмінності мешканців різних її регіонів. Описуючи русинів Галичини та Буковини, Коль підкреслює: “Вони є малоруським родом, спорідненим з малоросами, козаками і українцями у тій самій мірі, як баварці споріднені із саксонцями” [28]. Щодо етнічної близькості русинів до росіян, то вона значно менша, що проявляється як у мові, так і в народному одязі та деталях побуту. Німецький мандрівник відзначає: “Їхня мова, звичайно, суттєво відрізняється від великоруської, і це є чимось значущішим, ніж відмінність діалектів, але ми все ж дуже часто розмовляли з ними російською мовою. Малороси з Поділля і Київщини розуміються з ними як брати... Неабиякі відмінності російських та рутенських кожухів, мабуть, передають приблизний масштаб відмінностей обох народів в одязі, характері та мові” [28, с. 55]. Отже, спостережливому і незаангажованому зарубіжному мандрівнику-науковцю кинулись у вічі відмінності між мешканцями різних українських земель, і в той же час він відзначив значно більшу різницю між русинами та росіянами – тут він бачив уже зовсім різні етноси.

Австрійський вчений, історик і етнолог кінця XIX – початку XX ст. Р. Ф. Кайндль, який народився на Буковині, вчився в Чернівецькому університеті, а потім і працював у ньому (до 1915 р.), провів десятки етнологічних експедицій у різні райони Буковини. Як результат своїх експедицій і досліджень від залишив більше двохсот наукових праць про населення Буковини та сусідніх територій.

Однією з перших наукових праць Кайндля була праця про українців Буковини під назвою “Рутени в Буковині”, де він досліджує походження українців та характерні риси матеріальної і духовної культури [29].

Р. Ф. Кайндль у праці “Етнографічні рейди у Східні Карпати” (1898 р.) вказує на спільність мови, одягу, їжі, житла, звичаєво-обрядової культури русинів Карпат з українцями Прикарпаття [30]. Зокрема, характеризуючи народну архітектуру русинів Буковини, він писав: “За своїм облаштуванням селянські садиби Буковини і Галичини дуже подібні. Житловий будинок (хижа) тут, як і там, у значній мірі складаються з трьох частин: через вхідні двері хати попадаєш в сіни (“хороми”), звідси направо вступаєш у кімнату “хижу”, а наліво у комору. Остання може бути відсутньою, в такому випадку хата має два приміщення [30, с. 225–228]. Далі він подає опис будівництва та інтер'єру русинської хати, порівнюючи з хатою українців Прикарпаття, відзначаючи подібність у конструктивних типах і способах спорудження.

Щодо самої назви “руснак”, Р. Ф. Кайндль у цій же праці писав: “... виправдовується, висловлене мною у іншому місці, що назва “руснак” є єдиною народною для українців. Усі українці у низинах і в горах, на Буковині, Галичині і Угорщині називають себе руснаками” [30, с. 248].

Досить детально зупинився Р. Ф. Кайндль на питанні назв “руснак”, “русин” у праці “Будинок і двір у руснаків” [31]. Він вказує, що, готуючи свою першу працю про українців десять років тому, зустрівся з великою плутаниною у розумінні термінології українців. У офіційній мові використовувалась назва “українці”, яка включала всіх українців разом з гуцулами. Проте у окремих авторів праць з українознавства можна було зустріти ще назви “малоруси” (“kleinrussen”), червоні руси (“rottrusse”), реусируси (“reuserusse”). Відомо, що всі ці назви, вказує Кайндль, не були народними і вживаними. Відповідно, деякі етнографи прагнули замінити їх словом “русин” (“rusyn”), назвою, якою позначаються в українській і польській письмовій мові усі українські етнічні групи, не беручи до уваги те, що це слово так само мало вживане, як і попередньо вказані слова. Відомо також, що це слово деколи по відношенню до українців використовувалось з образливою метою. Натомість в українців Буковини повсюдно використовувався прикметниковий термін “руский”, “руска”. Але у німецькій мові його використати не було можливості. Тому перевагу потрібно дати словам “українець”, “український” – “ruthene”, “ruthenisen”. Останні терміни, вказує Р.Ф. Кайндль, є давніми, дуже поширеними і перебувають в офіційному вжитку. Тому немає сенсу в німецькій мові використовувати вживані в українській і польській письмовій мові вираз “русин” або похідні від нього форми [31, с. 1].

Характерні риси святкового календаря українців-русинів Буковини дослідив Р. Ф. Кайндль у праці “Святковий календар руснаків і гуцулів” [32], де на основі незаперечного фактологічного матеріалу показує, що гуцульський і український обрядовий цикл свят є майже ідентичним, за винятком певних окремих місцевих сільських відмінностей, які завжди присутні у духовній культурі певного народу чи регіону. Такі ж висновки зроблені Кайндлем і в праці “Весілля рутенів у Берегометі на Пруті” [33]. Він подає у цій праці детальний опис українського весілля с. Берегомет, що на Кіцманщині Верхнього Буковинського Попруття, та робить висновок про подібність весільної обрядовості цього села з весіллям українців сусідньої Галичини.

Буковинський політолог І. Буркут зазначає: “Події Першої світової війни виявилися певного роду каталізатором, що прискорив процеси зміни етноніма “русини” на новий “українці” – в Галичині і Буковині... Ідеалізований образ Росії, який упродовж десятиліть штучно підтримувався у громадській свідомості галичан і буковинців місцевими москвофілами (у більшості своїй – священиками, було замінено набагато реальнішим сприйняттям, заснованим на власному життєвому досвіді місцевих мешканців” [34, с. 99].

Отже, можна зробити висновок, що на Галичині й Буковині етнонім “русин” у кінці XIX – на початку XX ст. зникає. На його місце приходить етнонім “українці”. Цьому сприяла орієнтація населення на створення незалежної Української держави, швидке зростання української національної свідомості.

Список використаних джерел

1. Буркут І. Русинство: минуле і сучасність. – Чернівці: Прут, 2009. – С. 7. 2. Русин. – Кишинев, Общественная организация “Русь”, 2006–2010. 3. Шилов Ю. Прародина ариев. – К., 1995; Шилов Ю. Джерела витоків української етнокультури. – К., 2002. 4. Шилов Ю. Край ушедших лет. – К., 2004. – С. 228. 5. Історія України. – К., 1991. – С. 5. 6. Партицький О. Старинна історія Галичини. – Львів, 1894. – Т. 1. – С. 260. 7. Йордан. О происхождении и деяниях готов. – М., 1960. – С. 71–72. 8. Тимошук Б. О. Слов’яни Північної Буковини V–IX ст. – К., 1976. – С. 47. 9. Нидерле Л. Славянские древности. – М., 1956. – С. 155. 10. Кожоляно Г. Етнографія Буковини. – Т. 1. – Чернівці, 1999. – С. 44. 11. Тимошук Б. О. Шпипинська земля за археологічними даними // Сучасне і минуле Північної Буковини. – К., 1973. – Т. 2. – С. 26. 12. Costin M. Letopisul Tarii Moldovei de la Aron V. Opere. – Bucuresti, 1959. – Р. 233. 13. Чернівецький обласний державний архів. – Ф.1, оп. 1, спр. 23. – Арк. 2–18. 14. Martinowicz I. Historische Zeugnisse uber dieaaltesten Beherscher und Einwohner der Bukowina in der Moldau. – Czernowitz, 1887. – S. 27. 15. Kaindl R. F., Monastyrski A. B. Die Ruthenen in der Bukowina. Bd. I–II. – Czernowitz, 1889–1890. – S. 89. 16. Zeiglaue E. Geschichtliche Bilder aus der Bukowina. XIII. – Czernowitz, 1901. – S. 37. 17. Кожоляно Г. Етнографія Буковини. – Т. 1. – С. 49. 18. Буркут І. Историческая судьба галицкого и буковинского русинства. Финал. // Русин. – № 3 (17). – Кишинев, 2008. – С. 47–48. 19. Мишанич О. В. Карпаторусинство, його джерела й еволюція у XX ст. // Карпатська Україна. – 1992. – 19 листопада; Карпати нас не розлучать. – Ужгород: Срібна Земля, 1993; Турій О. Галицькі русини між москвофільством і українством (до питання про так зване “старорусинство”) // Третій Міжнародний конгрес українців (Харків, 26–29 серпня 1996 р.). Історія. Ч. 1. – Харків, 1996; Mušinka M. Rusini – Ukrajinci – jedna národnosť // Нове життя. – 1997. – № 31–32. 20. Народы мира. – М., 1988. 21. Матеріали етенографічної експедиції Чернівецького національного університету ім. Юрія Федьковича (МЄЕ ЧНУ). Етнографічний музей ЧНУ. – Т. 2, – 2009. – С. 12–13. 22. Народы и религии мира. Энциклопедия. – М., 1998. – С. 449. 23. Die Oesterreichische-ungaraische Monarchie in Wort und Bild. – Wien, 1898.

24. *Магочи П.* Карпато-русини у Америки // Нова думка. – 1979. – № 23. – С. 69–73; *Магочи П.* Формування національної свідомості: Підкарпатська Русь (1848–1948) – Ужгород, 1994. – 296 с.; *Магочи П. Р.* Народ нивыдыкы: Ілюстрована історія карпаторусинів. – Ужгород: Вид-во В.Падяка, 2007. – 120 с. 25. *Пон І.* Русинська політична думка за 150 років // Русинський світ. – Т. 2.– Ужгород, 2–1.– С. 25–28; *Пон І.* Енциклопедія Подкарпатської Русі. – Ужгород, 2001. – 162 с. 26. *Сидор Д.* Карпатська Русь – изначальная Русь! // Русин. – 2007. – № 1. – С. 101–107; *Сидор Д.* Притисянская (Подкарпатская) Русь – чудом уцелевший осколок Святой Пра Руси // Русин. – 2005. – № 2. – С. 124–129. 27. *Суляк С.* Осколки Святой Руси. Очерки этнической истории руснаков в Молдавии. – Кишинев, 2004. – 240 с.; *Суляк С.* // Русин. – 2006. – № 1. – С. 62; *Суляк С.* Замена этнонима – прелюдия этнокультурной трансформации // Мысль. – 2004, – № 2. – С. 72–75; *Суляк С.* Русины в период Первой мировой войны и русской смуты // Русин. – 2006.– № 1. – С. 58–63. 28. *Німецький* вчений Йоган Коль про Буковину та Галичину в середині ХІХ ст. – Чернівці, 2007. – 199 с. 29. *Kaindl R. F.* Ruthenen in der Bukowina. – Czernowitz, 1889. 30. *Kaindl R. F.* Ethnographische Streifzüge in den Ostkarpathen. Beiträge zur Hausbauforschung in Oesterreich. – Wien, 1898. – 245 s. 31. *Kaindl R. F.* Haus und Hof bei den Rusnaken // Globus. – № 71. – Wien, 1897. 32. *Kaindl R. F.* Der Festkalender der Rusnaken und Huzulen. – Czernowitz, 1896. 33. *Kaindl R. F.* Die Hochzeitsfeier bei den Ruthenen in Berhometh am Pruth (Bikowina) // Globus. – № 85. – Wien, 1904. 34. *Буркут І.* Русинство: минуле і сучасність. – Чернівці: Прут, 2009. – С. 99.

Георгій Кожолянко

**ПОЛИТИЧЕСКИЙ РУСИНИЗМ И ПОЛИТИЧЕСКОЕ РУСИНСТВО В
ЗАПАДНОУКРАИНСКОМ РЕГИОНЕ: ИСТОРИЯ И СОВРЕМЕННЫЕ ТЕНДЕНЦИИ**

В статье исследованы общественные, политические и научно-теоретические аспекты русинства в Украине конца ХІХ – начала ХХІ вв.

Ключевые слова: этнос, русины, этноним, язык, общественное бытие, сознание, государство, культура.

Georgiy Kojolianko

**POLITICAL RUSYNISM AND POLITICAL RUSINSTVO IN WESTERN UKRAINE:
HISTORY AND CONTEMPORARY TENDENCY**

The article researches ethnic-political processes in Ukraine. Components of social, political and scientific aspects of rusynstwa in Ukraine in eate 19th – early 21th centuries.

Key words: ethnos, rusynstwo, ethnonym, language, social being, mentality, State, culture.